

Két írás Móráról

Móra és a szivar

Két ismert személyről tudok, akit szivar nélkül nem lehetett látni. Az egyik Sir Winston Churchill volt (1874–1965), a másik a mi Móra Ferencünk. Természetesen nekünk az utóbbi az érdekes.

Elsőként Móra Istvánt (1864–1957) idézem, ő ízleltette meg öccsével a dohányfüst ízét. Mikor „leérettségizett Ferim [...] akkor kínáltam meg szivarral, mit első életében, el is szítt becsülettel körömig. Bár sose volt cigaretta se a szájában ezelőtt se. És azután se!”¹

Móra másként írt erről, ám a kutatók tudják, ha emlékeit eleveníti föl, szinte több nála a *Dichtung*, mint a *Wahrheit*:

Hatodikos voltam [...] A bátyám ségyellte magát gyámoltalanságomért. Egyszer azt mondta, hogy legalább dohányoznék, hogy tegyek valamit [...]

– Hát akkor adjál valami szívnivalót.

– De csak szivarom van.

– Jó lesz az is.

Akkor rögtön el is szívtam az első szivart, és utána még ugyanazon az éjszakán vagy ötöt, nem lett tőle semmi bajom. Azóta megszakitás nélkül szivarozom.²

Az érettségizett (1897) Móra az év őszén beiratkozott a pesti egyetemre. Nehéz szívvel hagyta el Félégyházát, elutazása napján eljegyzett menyasszonyát, Walleshausen Ilonát. Első levelében meglepő hosszán írt a szivarról: „Kedves Ilonkám! A vonat indul [...] szeretnék szivarra gyűjtani. De le köllene vágnom a végit. Pedig még arra is lusta vagyok, hogy leharapjam [...] A szivarom ég. Veszett mód rosszul ég, – de annál jobban füstöl.”³ Mintha kisebb színjátékot éreznék e sorokban. Az érettségi abban az időben társadalmi rangot adott, ő maga vőlegény lett, immáron egyetemi polgár, mind ezekhez szivarozás dukál...

Pesten nem futotta szivarra, így hát cigarettázott. Második fönnyaradt levelében, szeptember 12-én írt a kiadásairól: „Kedves Ilonkám! [...] Hoztam tíz forintot, abból az egyetemi körre fizettem hármat, lakbérbe 7 f. 36 krajcárt,

¹ MÓRA István, *Hazaemlékezések*, szerk. PÉTER László (Szeged: Somogyi Könyvtár, 1979), 99.

² MÓRA Ferenc, „Szegedi életem 25. évfordulója”, in MÓRA Ferenc, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1962), 180.

³ *Móra Ferenc családi levelezése*, sajtó alá rendezte: KÓHEGYI Mihály, LENGYEL András, A Kecskeméti Katona József Múzeum közleményei 3. (Kecskemét: Katona József Múzeum, 1987), 30.

dohányra adtam 13 krajcárt, indexre 80-at, és most nincs egy krajcárom se.”⁴ Visszaemlékezve írt a pénztelenségéről. Hat fillérje volt, négy hiányzott, mert „tíz fillérért két rövidszivart vehettem volna, megszépítéséül nem csak a márnak, hanem a holnapnak is.”⁵ Megszerethette a rövidszivart, hiszen „minden napra való ópiumnak” nevezte.⁶

Az anyósjelöltjének, Walleshausen Jánosné Kanizsai Nagy Máriának (1858–1931) írta 1897. november 10-én: „Kedves Anyám! [...] édesapám nevenapjára egy pipát küldtem neki [...] úgy gyűjtöttem lassankint, nem cigarettáztam, akármennyit csúfoltak is érte, és nem teszem ezután sem, csak hogy takaríthassak.”⁷ Újból látjuk, hogy a dohányzás a felnőtté válás egyik jele volt, s amikor írónk ezt elhagyta, a hallgatótársai kicsúfolták... Kevéske pénzéről panaszkodott 1901. január 4-én is, akkor a menyasszonyának: „[...] a fogamhoz verek minden krajcárt, hogy az új esztendőben még nem is szivaroztam – csupán fősvénységből.”⁸

Megpróbált leszokni a cigarettáról, amint 1897. december 1-jei leveléből olvasom: „Aranyos Ilonkám! [...] mert milyen igaz, hogy megtartottam a fogadásom a cigarettázásra vonatkozólag, olyan igaz lesz, hogy én, ha hazamegyek, egy tapodtat sem eresztelek magam mellül sehova se.”⁹

Negyedévvel később is ez volt a téma Móra 1898. március 1-jei soraiban: „Édes Mindenem! [...] Ami a cigarettázást illeti, nézd kicsim, én szívesen lemondok róla végleg, ha te úgy kívánod, és megígérem, hogy csak akkor cigarettázok, mikor te megengeded.”¹⁰ Ezzel némileg ellentétes azzal, amit maga Móra mondott Gracza János (1886–1949) újságíró kollégájának: filozofter éveiben szokott rá a rövidszivarra...¹¹ Ez persze beilleszthető a többi adatunk közé, föltételezve, hogy a cigarettákat váltotta föl az átlagosnál rövidebb, de erősebb és olcsóbb szivarfajta...

Móra Ferenc 1898. október 8-i leveléből kiderül, hogy Péterfy Sándor (1841–1913) tanítónőképző intézeti tanár, tanügyi szakíró vendégeként élt egy szivarral. „Kedves Galambom! [...] Nagyon szívesen fogadott, leültetett, megkínált szivarral, sokáig beszélgettünk [...] nevelői állást kínált.”¹² Ha a vőlegény nem titkolta el a szivart a menyasszonya előtt, megváltozhatott Ilona álláspontja? Valószínűleg, mert a levelezésükben erről többé nem esett szó. Sőt: Móra 1900. április 9-én tréfás sorokban kérte menyasszonyát, hogy

---

⁴ Uo., 31.

⁵ MÓRA Ferenc, „Boldogult költő-koromból”, in MÓRA, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig*, 190.

⁶ Uo., 188.

⁷ *Móra Ferenc családi levelezése*, 40.

⁸ Uo., 192.

⁹ Uo., 44.

¹⁰ Uo., 66.

¹¹ GRACZA János, „Mikor még a Matyi-szivarok füstöltek”, *Szegedi Napló*, 1930. ápr. 6.

¹² *Móra Ferenc családi levelezése*, 86.

utaljon ki neki tíz krajcárt két darab „ötös” szivarra. Könnyű kitalálnunk, az ötös szivar az áráról, az öt krajcárról kapta a nevét.¹³

Ha összevetem az eddig leírtakat, meglehet, hogy Móra a cigarettázáson is a szivarozást értette.

*

Írónk 1902. május legelején belépett a *Szegedi Napló* szerkesztőségébe, havonta fizetést kapott, ez lehetett az a pont, amelyről nem volt visszalépés: rendszeressé vált a szivarozás. Az újházás (1902) Mórának a Fodor utcában árendáltak kétszobás lakást. Mivel már akkor sem volt kanál csörgés nélkül, elérkezett a perc, melyben írónk nagyon szeretett volna valamit földhöz vágni... A humorra kihegyezett jelenet szerint az élelmes Ilona asszony engedélyezte egy 30 filléres tányér földhöz csapását – két korona leguberálása ellenében... A ház ura – önmagán is derülve – így summázta a dolgot: „De nézd, lelkem, a tányértörés csakúgy hozzátartozik a férfiassághoz, mint a szivarozás.”¹⁴

Írónk ez évtől ingyen füstölnivalóhoz jutott. A vasárnapi *Napló* humoros mellékletét, a *Hüvelyk Matyit* világra hozók közt a kiadó (Engel Lajos, utána Endrényi Lajos) jutalomszivarokat osztott ki. Az emlékező Gracza János szerint akkortájt a leggyakoribb szivar a rövid, a portorikó, a kuba és a virzsínia volt. Így folytatta: „Móra Ferenc például a rövidszivarba volt szerelmes [...] Tömörkény meg Engel Lajos, a kiadó, ha jól emlékszem, a virzsíniát szerette, de Tömörkény, ha más nem volt, portorikót is elfogadott. A többi munkatárs aztán olyat kapott, amilyen jutott.”¹⁵

Móra így dicsérte a rövidszivart: „Németországban nincs monopólium, de nincs is embernek való szivar [...] Olcsón vesztegetett nikotinos káposztavagdalékok [...] bizony elszégyellik magukat a mi rövidszivarjaink előtt is.”¹⁶ Érdekes, a pántlikás szivarról sosem írt... Ezeket Kotormány János (1884–1960), a „helyettes kán” az emlékezéseiben többször is említi: Móra az ásatások egy-egy ügyes munkásának „nyomta a szájába”.¹⁷

Dohányosok közt föl-föl szokott jönni a szó, hogy van-e nagy különbség a szivarok közt. Móra szerint:

Van, van bizonyos határig. Elismerem, hogy az egypengős szivar jobb a tízfilléresnél. De nem kilencven fillérral jobb, csak hússzal.

– És az ötpengős?

– Huszonkettővel.

---

¹³ Uo., 177.

¹⁴ MÓRA Ferenc, „Házszabály-ügyek”, in MÓRA Ferenc, *Georgicon – Nádihegedű* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1959) 179.

¹⁵ GRACZA, „Mikor még a Matyi-szivarok füstöltek”

¹⁶ MÓRA Ferenc, „Országos ribillió”, in MÓRA Ferenc, *Szilánkok* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1961), 194.

¹⁷ TAKÁCS Tibor, *Móra igazgató úr* (Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979), 105, 111, 135.

– No, és a szivarcsodák? A sztaniolba pályázott habanák?[...] Azok még huszonnégy fillérrel se mindig jobbak a rövidszivárnál.¹⁸

Ortutay Gyula pompás Móra-portréjából sem maradhatott ki a dohánylevél élvezete: „Még gyerekkoromból emlékszem szivarja füstjére s elbeszélő gesztusaira, hangjának kellemes árnyalásaira [...]” Pár sorral följebb: „Ezüstös, elegánsan meghajtott fejét, elmaradhatatlan szivarját idézném fel [...]”¹⁹

Amikor 1919 májusában Szegeden a jobboldali erők magukhoz ragadták a hatalmat, Móra visszavonult a politikától, lemondott a *Szegedi Napló* főszerkesztői tisztéről is. A vele együttérző Juhász Gyula a Móra Ferenchez írt *Terzinák* (1919) című versében egyik vizsgálatásul a „jó szivart” ajánlotta:

[...] Mi marad itt meg végső menedékül
Az élet elfáradt Robinzonának,
Ha a vihartól minden álma szétdül?

– Egy jó szivar tán s egy szép, büszke bánat?²⁰

Cs. Sebestyén Károlytól (1876–1956), a hivatali helyettestől, a közeli baráttól hiteles összefoglaló képet kapunk:

A *dohány* volt Móra egyetlen szenvedélye, de az aztán igazi szenvedély volt. Ő maga mondta nem egyszer, hogy reggel, miután kinyitotta a szemét, már rágyújtott, s az égő dohány ki nem fogyott éjszakai lefekvéséig. Általában szivart szítt, néha pipát, de a hitvány cigarettát sohasem, még tréfából sem. „Rövid” szivar volt a kedvelt márkája, s egész nap a szájában volt, sohasem lehetett szivar nélkül látni. Olykor megpróbált változatosságot hozni az élvezetbe: rágyújtott angol rövid pipára. De ez ritkán történt.

Sokszor vitatkoztunk ezen, mint esküdt ellensége minden dohányynak, sokszor volt alkalmam Mórával a dohányzás káros voltáról beszélgetni. Ő ezt mindig meghallgatta, nem ellenkezett, de mindig mosolyogva hártotta el magától az absztinencia gondolatát.²¹

Móra 1927-ben írt a szenvedélyéről. Az unokámon „kívül csak egy boldogságom van még: a szivar. Tizenötöt is elszívok naponta, nem számítva a pipákat közbe. Amikor magamnak írok, akkor pipázom, amikor múzeumi dolgokat végzek, akkor tisztviselő úr vagyok, akkor szivarozom.”²²

Írónk 1929 decemberének a legvégén újból tollára vette a dohánylevél élvezetét.

¹⁸ MÓRA Ferenc, „Talia vina”, in MÓRA Ferenc, *Elkallódott riportok – Napok, holdak, elmúlt csillagok* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1958), 243.

¹⁹ ORTUTAY Gyula, „Móra Ferenc”, in ORTUTAY Gyula, *Írók, népek, századok* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1960), 107.

²⁰ JUHÁSZ Gyula, „Terzinák”, in JUHÁSZ Gyula, *Válogatott versek* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1956), 204.

²¹ CS. SEBESTYÉN Károly, *Utcák, terek, templomok, házak*, szerk. Péter László (Szeged: Bába Kiadó, 2004), 163–164.

²² MÓRA, „Szegedi életem 25. évfordulója”, 185.

Amikor legutóbb elbujdostam a hazából, egy pesti professzorral tekintettem fel magamat [...]

– Sokat dohányzol?

– Nem, csak szivarozok.

– Mennyit?

– Amennyit ráérek. Reggel fél héttől éjfél után egyig, kettőig.

– Mennyi lehet az?

– Úgy tizenöt szivar egyre-másra. A pipákat nem számítom.

– Nézd, ha a munkából nem engedhetsz, legalább ezt a másik örületedet mér-sékeld.

– Arról lehet beszélni. Különösen, ha emberséges leszel.

– Tíz szivar naponta. Jó? Kezet rá!

Természetesen kezet kellett adnom a nagyszerű embernek. Csak egy kis fönn-tartással.

– Elméletben hozzájárulok. De ebben a darab hónapban már ne kezdjünk új rendet [...]

Elnevette magát, hátra vágott, de most már nem orvosilag, csak barátilag, – s én még ma se szívok el többet napjában tizenöt szivarnál. Igaz, hogy kevesebbet se...²³

Volt, hogy Móra nagyobb szivar-számot vallott be: „Én reggel nyolc órától éjfél után kettőig lopom a napot különböző íróasztaloknál, s hogy ehhez kedvem legyen, nekem ahhoz naponta kell húsz szivar. Ha regényt írok, kell huszonöt, mert olyankor a szivarok jobban szelelnek, és gyorsabban égnek. Ha csak rövidszivart számítok is, mire a regényt megírom, akkorra elszivaroz-nám a második kiadás honoráriumát is [...]”²⁴

A késő éjszakai dohányzás hátulütőjét sem hallgatta el: „Néha megesik, hogy az ágyban elalszom a könyvön, a szivar kiesik a számból, és kiegészíti a vánkost [...] Az igazi katasztrófa csak akkor következik, mikor a feleségem másnap reggel észreveszi a lyukakat.”²⁵ Megtörténhet más is: „Ha az abroszt kiegészitem szivarral, azt mindig a vendégre fogom.”²⁶

Verselt is a szivarozás okozta bajról (*Levél az öregeknek*, 1903):

A szivarhamut is
Az abroszra verem –
Már egyszer össze is
Pörlekedtünk ezen.²⁷

²³ MÓRA Ferenc, „Öreg újságíró Szilveszter estéje”, in MÓRA, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig*, 339–341.

²⁴ MÓRA Ferenc, „Mi lesz már azzal a Hóbiárt basával?”, in MÓRA, *Georgikon – Nádihegedű*, 171–172.

²⁵ MÓRA Ferenc, „A színháztüzek doktora”, in MÓRA Ferenc, *Szegedi tulipános láda* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1964), 208.

²⁶ MÓRA Ferenc, „Innenen túl, túlnanon innen”, in MÓRA, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig*, 440.

²⁷ MÓRA Ferenc, „Levél az öregeknek”, in MÓRA Ferenc, *Georgikon – Könnyes könyv* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989), 123.

Hangulatos írói szóalkotással is élt a szenvedélye kapcsán: „A sétáló ember csavarogván ma egy félszivarnyi ideig a vízparton [...]”.²⁸ De olvastam negyedszivarnyi távolságról is...²⁹

Írónkon 1933-ban megjelentek a sárgaság jelei: „Már nem csak az étel nem kellett, a munka se, sótt a szivar se. Azt hittem, aznap értem el a mélypontot, amikor reggeltől estig egy virzsínia szivart majszoltam el [...]”.³⁰ Csöndes megjegyzés: 90 évvel ezelőtt nem, de ma már bizonyított az összefüggés a túlzott dohányzás és a – Mórát is legyűró – hasnyálmirigyrák között...

De egyéni nézőpontú szentenciája derűlátó: „Az életnek még akkor is van értelme, mikor az ember már a szivarnak se érzi az ízét.”³¹ Móra izgalomdús tárcája, az *Egy skatulya szivar* (1923) azt beszéli el, hogyan lettek egy országgyűlési képviselő szivarokba rejtett briliánsai a megajándékozott fináncái.³²

Írónk a pesti műtéte utáni órákban már szeretett volna rágyújtani:

Pár órai alvás. Jön a professzor, fogja a kezem, kérdi, hogy vagyunk, jól?

– Persze – mondom –, mért ne lennék jól? Szeretnék rágyújtani.

– Hogyne, szivarra, nem?

– Mégpedig virzsiniára, itt van az éjjeliszekrényben [...]

Azt hitték, félrebeszélek. Pedig nyilván jó lett volna, ha megengedik, hogy egy-két szippantással azon frissiben meggyőzzem magam:

– Nini, én csakugyan itthon vagyok. A földön.³³

Nagy Endre (1877–1938) a *Színházi Élet* számára 1933 szeptemberének utolsó harmadában interjút készített az íróval. Részlete:

A háziasszony likőrrel, cigarettával kínál. Móra Ferenc elutasítja a cigarettát, azt mondja, hogy ez neki gyöngé; ehelyett egy régi vágású virgónia-szivarra gyújt rá. Aggódva kérdem tőle, hogy szabad-e. Mosolyogva felel:

– Ezt szerencsére szabad. Elfelejtettem megkérdezni a doktort!³⁴

A nagybeteg Móra a legutolsó napjaiban is szivarozott. Ismét Cs. Sebestyén: „[...] vasárnap, 4-én délben mindhárman voltunk nála: Banner, Czögler meg én [...] Sokáig vártunk rá a fogadósobában, míg kijött a fürdőszobából. A felismerhetetlenségig lesoványodva vánszorgott a szobába, de virginia szivar volt a szájában!”³⁵

²⁸ MÓRA Ferenc, „Sétáló ember gondolatai”, in MÓRA Ferenc, *Memento* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1967), 306.

²⁹ MÓRA Ferenc, „A fák jelleméről” in MÓRA, *Georgikon – Nádihegedű*, 22.

³⁰ MÓRA, „Innenen túl, túlnanon innen”, 436.

³¹ MÓRA Ferenc, „Prológus”, in MÓRA, *Georgikon – Nádihegedű*, 7.

³² MÓRA Ferenc, „Egy skatulya szivar”, in MÓRA Ferenc, *A Vadember és családja – Göröngykeresés* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1960) 411–416.

³³ MÓRA, „Innenen túl, túlnanon innen”, 480.

³⁴ NAGY Endre, „A maródi Móra”, *Színházi Élet* 1933. okt. 1–7.

³⁵ CS. SEBESTYÉN, *Utciók, terek, templomok, házak*, 166.

Móricz Zsigmond nekrológiájában is ott izzik a szárított dohánylevél: „Mérsekelten evett, ivott, és mértéktelenül szivarozott. Ez az egy volt, amit talán túlzásba vitt. Alighanem a bajuszát is azért beretváltatta le az utóbbi években, hogy ne zavarja a szivarozásban. Sose láttam félszivar nélkül.”³⁶

Idézet Karinthy Frigyes búcsúztatójából: „Móra Ferenc két nappal [...] halála előtt még felült az ágyban, odahúzta maga elé a papírt és a tollat [...] felemelte a szivart, [...] írni kezdte a szavakat, hogy vasárnapra ott álljon a kolumnás cikk [...]” Sőt: írónk alakját is megörökítette – felejtetetlen sorokban:

Otthonában és munkahelyén (boldog ember! munkahelye volt az otthona) láttam meg először. Ahogy felállt, elem jött, meglepetést kellett elfojtanom: másnak képzeltem. Az aranyjános-i hagyományos »magyar költő« típus helyett egy angol diplomata vagy norvég tudós finom intellektuális, fegyelmezett férfiassága kifejezésben, mozdulatokban: *lélek*-arc, aminek minden vonását belső erők formálták, rajzolták meg, a sűrű szemöldök s a *kifelé* figyelő tekintet alatt. S mosoly, mely Voltaire-ére emlékeztetett. Csak a szivarját tartotta úgy, ahogy Jókai, Mikszáth, Bródy Sándor.³⁷

Juhász Gyula egyik utolsó versében (1934) is szállong az izzó dohánylevél illata:

Mi nem búcsúztunk el soha,
Két meghitt, régi cimbor,

Mint a szivarod füstje, tűnik
Az élet, és mint betűid
Oly rejtelmesek útjai...³⁸

A vég Móra *Önarckép* című versében (1919) is fölsejlik:

[...] Mit érnek a való világok?
Ó, jobb belőlük mit se venni észre,
Az emlékek subáján heverészve.

S kialudni, mint a letett szivar,
Amely lassan saját hamvába hal...³⁹

A kultuszminisztérium 1947-ben megbízta Tápai Antalt (1902–1986), hogy készítse el Móra szobrát a Dóm téri Nemzeti Emlékcsarnokba. A művész az elképzeléseit a *Szegedi Napló* június 25-i számában tette közzé: „A szobor fülkébe kerül, s nem lehet csupán egy fej, hanem mellalakot kell mintázni. A kéznek feltétlenül rá kell kerülni a szoborra, most már csak az kérdés, hogy

³⁶ MÓRICZ Zsigmond, „Móra Ferenc”, *Magyarország* 1934. febr. 11.

³⁷ KARINTHY Frigyes, „A magyar író. Szavak Móra Ferencről”, *Pesti Napló*, 1934. febr. 11.

³⁸ JUHÁSZ Gyula, „Móra Ferencnek”, in JUHÁSZ, *Válogatott versek*, 248.

³⁹ MÓRA Ferenc, „Önarckép”, in MÓRA, *Georgikon – Könyves könyv*, 154.

milyen módon? Csak a kéz legyen-e, vagy valamit fogjon is? Élet és mozgás csak akkor van benne, ha valamit tart. Felmerülhet itt az ötlet, hogy könyvet vagy papiros tekercset kell a kezébe adni. Ez azonban banális sablon lenne. Ezért gondoltam a szivarra, ami szimbolikusan is kifejező, és Móra egyéniségére annyira jellemző momentum.” (A szobor képe e számunk 51. oldalán látható – *A szerk.*)

A bíráló bizottság végül is nem fogadta el az alkotó elképzelését. A mell-szobrot 1948. február 8-án, Móra halálának a 14. évfordulóján avatták föl, ünnepi beszédet Ortutay Gyula mondott.

Mennyire igaza volt Tápainak! A vaskalapos pesti zsűri nem értette meg, hogy a szivar emberközeli tette volna a látványt, belevitte volna a szoborba a művész megérezte mozgást és életet, és a mindennapok Mórája került volna megörökítésre...

Móra és az időmértékes verselés

Sok-sok verse van, halála után 90 évvel sem tudjuk, hogy mennyi. Vajda László (1909–1968) irodalomtörténészen kívül más meg sem próbálkozott az összegyűjtésükkel. (Részleges kivétel Mezősi Károly [1907–1971], aki a *Félegyházi Hírlapban* és az *Egyetemi Lapokban* levő korai költeményeket [1895–1902] csokrozta össze.)⁴⁰

A versek összekazalozását erősen megnehezíti két dolog. A Vajda gyűjtötte Móra-művek címléírása bibliográfia formájában megjelent,⁴¹ ám a professzor idő hiányában nem tudott minden olyan sajtóterméket átnézni, melyben további írások lehetnek. Így például kutatatlan maradt a *Délmagyarország* című folyóirat (1905–1912), a *Gyermekek Világa* (1912–1914), a *Hüvelyk Matyi* (1902-től), az írónk szerkesztette *Okos Naptár* (1922, 1923), a *Magyar Lányok* (1903-tól) és több más periodika. (Az utóbbiból jómagam írónk hat elfeledett költeményét adtam közre 2009-ben.)⁴² És még nem szóltam azokról a sajtótermékekről, melyekben csak 2-3 versre számíthatunk (*Diárium, Kelet, Szegedi Szemle, Szeged és Vidéke 1908. évi Karácsonyi könyve, Új Idők* stb.)

Vajda a föltárt művek címe után megjelölte a műfajukat (*tárca, vezércikk* stb.), vagy a rovat címét, melyben rájuk lelt (*Máról holnapra, Napról napra, Színház* stb.). Igen ám, de filológiai hibája, a műfaj megjelölésének a pontatlansága megfoszt bennünket attól, hogy bibliográfiájából kiemelhessük a verseket. Példával élve: tudjuk, hogy a *Menyasszonyomnak* című ismert alkotás

⁴⁰ Móra Ferenc ifjúkori versei, szerk. MEZŐSI Károly (Kiskunfélegyháza: Kiskunfélegyháza város tanácsa, 1976)

⁴¹ VAJDA László, *Móra Ferenc írásai. Bibliográfia* (Szeged: Somogyi Könyvtár, 1970)

⁴² APRÓ Ferenc, *Írások Móra Ferencről* (Szeged: Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, 2019), 40–49.

(*Szegedi Napló*, 1902. júl. 14.) költemény, de Vajda „csak” tárcaként jelölte... Hasonlóképp járt el a többi verssel is. Így hát a ma kutatójának nem kevés periodika sok-sok évét kellene – Vajda után újból – átnéznie a költemények fölszínre hozatala végett... Adódik a csendes kérdés: e két nehézség ismeretében vajon lesz-e valaki, aki Móra költeményeinek egybegyűjtésére vállalkozik?

Írónknak életében egyetlen verseskötete jelent meg, a *Könyves könyv*. (Nem számítom ide az 1903. évi jelzettel napvilágot látott kötetkét, mely két verses munkáját, *Az aranyszőrű bárány* című meséjét és *A betlehemi csillag* című elbeszélését tartalmazza.) A címbeli *könyves* jelző túlzott szerénységgel arra utal, hogy e művek könnyű kézzel – tájszóval *könyvesen* – íródtak, azaz nem nagyigényűek. Alsóvároson élt nagyanyám, Teleki Lászlóné Vastag Teréz (1892–1976) gyakorta használta e szót. („De *könyvesen* vagy öltözve novemberben!”) Bálint Sándor hasonló példamondattal él („De *könnyesen* ötözté”), de nála az *ny* hosszú.⁴³ A kötet – a szerző színlő szavú előfizetői fölhívása után – elegáns kivitelben, Cs. Sebestyén Károly könyvdíszzeivel, merített papíron, fejezetekre osztva, 400 számozott, aláírt példányban jelent meg az Engel Lajos-cég vállalkozásában. (Amateur-kiadás, – büszkélkedtek akkoriban.) A nyomdai munkákat a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat kezdte meg 1920 decemberében. Az impresszumban csak ez az évszám szerepel, viszont az első ismertetés csak 1921. január 30-án jelent meg a *Szegedi Napló*ban. Ennek okán két megjelenési évszám is elő-előfordul: 1920, 1921... E verseskötetnek is megvan a maga sorsa. A harmadik kiadáskor (1933) – a Genius szerkesztője, netán a nyomdász kezén – a jelző *könnyesre* (=könnyel áztatottra) romlott: amint mondani szokták, „így legalább van értelme”. (Népi etimológia.) Ez maradt a negyedik kiadás élén is (Genius, 1936). A magabízó belekontárkodás helyett kézbe kellett volna venni az első, netán a második, népszerűsítő, olcsó kiadást. (Ez 1921-ben Bittera Béla [1875–1948] nyomdatulajdonos, a későbbi újságíró jóvoltából jött létre.)

Remélve, hogy nem volt fölösleges e kis kitérő, rátérek a témára. Mórának időmértékes versei is voltak: írt hexameterben, és készített disztichon(oka)t. Szeged 1921-ben ünnepelte a piaristák megalapításának a 200. évfordulóját. Erre az alkalomra jelent meg írónk hangulatos csevegése *Kedves, öreg árnyak* címmel. (A nagy eseményre két emlékkönyv is megjelent, az egyiket Móra [1921], a másikat [1922] Csaba Jenő [1894–1968] piarista szerkesztette. A pompás tárca mindkettőben benne van.)⁴⁴ Részlet: Grassalkovich Antal (1694–1771) gödöllői kastélyáról az egyik vendég hiányolta a föliratot. A gróf rászólt az éles eszéről elhíresült *Hangay* Zakariás (1708–1766) kegyes rendi páterre,

⁴³ BÁLINT Sándor, *Szegedi szótár* 1–2. kötet (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957) 1: 826.

⁴⁴ MÓRA Ferenc, „Kedves öreg árnyak”, in MÓRA Ferenc, *Szegedi tulipános láda* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1964), 136–165.

hogy akkor írjon egy disztichont, „mely igaz is legyen, szép is legyen!” A reverenda viselője már vágta is:⁴⁵

Congeries lapidum multus congesta rapinis
Corruet et raptas alter habebit opes.

Ami magyarul annyit tesz:

Kőhalmaz, amelyet sok rablás halmoza itt fel,
Összerogyand s másé lesz e lopott vagyon itt.

Két észrevétel. Móra még csak nem is utal a fordítóra, teljesen elrejtetik. A magyarra ültetést alkotói kihívásnak tekintette, sosem kereste, hogy ebben esetleg megelőzték-e. A második sorban (pentameter) a habebit „h” betűje verstanilag néma mássalhangzó, így lesz meg a hibátlan versláb.

Grassalkovich megparancsolta az étékfogóknak, hogy az asztal közepére ültetett páternek nem szabad ételt vinni. Már teli hassal szólt oda Hangaynak, hogy tudna-e még egy szép verset hamarjában. Tudott, két hexameterben:⁴⁶

Esuriunt medii primi saturantur et imi
Errant qui dicunt medium tenuere beati.

Innen idézek:

„Ami magyarul körülbelül ezt teszi:

Éhkoppot nyelnek középujt, míg falnak a szélsők,
Ostoba példabeszéd, hogy a boldogság középujt van.”

Lám, írónk megint megkerülte, hogy ő a magyarra ültető...

Móra beszéli Partheniusz nyomán, hogy – kétezernéhányszáz esztendővel ezelőtt – barbár gallusok törtek be Miletoszba, és asszonyt is raboltak. A férj meg akarta keresni nejét, Apolló szentélyében kért jóslatot. Az író nem közli az eredeti választ, csak fordítását – disztichonban:⁴⁷

Fölleled napnyugaton, mit csillagos éjszaka vitt el,
És igaz értéke hajnalon táruel eléd.

A pentameterben a *táruel* szó nem felel meg a ritmikai szabályoknak: ismerve Móra nehezen olvasható kézírását, ott talán az *árad* szó lehetett.

A borbély és drámaíró Gonella váratlanul belelökte urát, Estei Borso paduai herceget a folyóba, hogy az ijedtség kigyógyítsa a hidegleléséből. Ez bevált, ám a herceg tréfás viszonzásul vérpadra húzatta, ahol a bakónak a tőkére hajtott fejet vödörnyi hideg vízzel kellett lelocsolnia. A borbély meghalt

---

⁴⁵ Uo., 142.

⁴⁶ Uo., 143.

⁴⁷ MÓRA Ferenc, „Szerelem fájdalmai”, in MÓRA Ferenc, *Elkallódott riportok – Napok, holdak, elmúlt csillagok* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1958), 7–18.

az ijedtségtől, sírversét maga a bűnbánó Borso írta. Móra most is csak a magyarra fordított disztichont adja közre:⁴⁸

Fürtöket ollózott, az övét múzsák koszorúzták,
Mit másnak javasolt, félelem ölte meg őt.

Az *Aranykoporsó* című regényében több időmértékes vers van, írónk egyiknek sem adja meg az eredetijét. A Szapphó-szobor aranyozott föliratát töredékes hexameterben közli:⁴⁹

Életemet, szerelem, teneked kéretlen ajánlom,
Mert a halált te legyőzöd...

Alkaiosz két disztichonját így magyarította:⁵⁰

Gyűlölöm én Éroszt, ki nyilat nem vadra feszíti,
Csak szívem veri át vashegyü vesszejével.
Gyöngé madárka szívem, rejtőzni se, szállni se képes,
Nem méltó Isten fegyveréhez kicsi cél.

Aszklepiádész disztichonjai:⁵¹

Oldogatom, bontom remegő kezeimmel az este
Szépnévetésü babám tarka virágos övét.
Jaj nekem, Aphrodité! Ez volt beleszöve arannyal:
Csak te szeress! De ha látsz mással is élni, ne bánd!

Nem tudjuk meg a regényből, ki a szerzője e két disztichonnak:⁵²

Homlokodat sisakos Pallasz és Hébe a szádat,
Karcsu bokád, csípőd, Küprisz adá kebeled.
Csak szemed a magadé, az a legszebb s arra haragszom:
Mert minden ringy-rongy férfiszemélyre nevet.

A szabados életű Chelidone ezüsttükörbe vésett sorait Móra négy hexameterben adta vissza:⁵³

Tíz évig, te tükör, mutogattad a szép Chelidonét,
Már ezután jaj, csak szomorú romokat mutogatnál.
Első ráncaimat amikor könnyezve tekintem,
Itt hagylak. Mosolyogj ezután a szűz Dianára.

A könnyebb megértéshez néhány alapidolog a verstechnika fogásaiból. Bevett gyakorlat az *-ú* és *-ű* végződésű szavak utolsó szótagjának rövid magánhang-

⁴⁸ MÓRA Ferenc, „Boldogult költő-koromból”, in MÓRA Ferenc, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1962), 191–192.

⁴⁹ MÓRA Ferenc, *Aranykoporsó* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1965), 50.

⁵⁰ Uo., 205.

⁵¹ Uo., 209.

⁵² Uo., 213.

⁵³ Uo., 371.

zóssá változtatása a ritmus kedvéért. Móránál: *karcsu, szépnevetésü, vashegyü*. Szokás más magánhangzó megváltoztatása is: itél (ítél), sírok (sírok) stb. Három, egymás utáni rövid szótagból bármelyik hosszúnak vehető (*jutalom*). A határozott névelőt (*a*) lehet akár rövid, akár hosszú szótagnak tekinteni.

A körtöltésen, közel a Csongrádi sugárúthoz két és félméter széles, másfél méter magas emlékmű hirdette, hogy a Tisza 1879-ben itt tört rá Szeged városára. (Az alkotást 2004-ben jóval odébb helyezték.) Ez volt a szövege: „E helyen törte át a gátat 1879. március 12-én a Tiszának a petresi révnél kiömlött árja”. E föliratos márványtablát ellopták, a Város 1929-ben a múzeumhoz fordult, hogy pótlása céljából kutassák föl az eredeti szöveget. Móra válasza: „[...] a száraz tény és hely megállapításánál jobban megfelelne négy hexameter-sor, amit bátor vagyok ide hevenyészni.”

Föl is vésték:⁵⁴

1879. március 12.

Petresi töltésnél szilajon áttörve a gátat,
Ránk e helyen szabadultak az ár hullámparipái.
Égi harag múltán kisütött az égi szivárvány,
Szőke Tiszánk örökös békét köte Nagy-Szegedünkkel.

Móra Ferenc

Móra igen csak elfelejtődött: *Nagy-Szeged* létrehozása az 1920-as, '30-as évek szivárványos elgondolása volt. A közeli települések (egész Kistelekig) beolvasztásával Szeged legyen e terület közigazgatási, gazdasági, művelődési stb. központja.

Móra – eddig ismert – legnagyobb lélegzetű időmértékes verselésű munkája, a hexameterben írt *Ima. 1916 kezdetén* című verse a *Hüvelyk Matyi* 1916. január 1-jei számában jelent meg. Több, háborúellenes költeményét is itt adta közre, reményelve, hogy a cenzúra vagy nem figyeli a vicclapot, vagy elnézőbb... (*Béküljetek ki, nemzetek!, Százezer halott, Évforduló* stb.) E verseiben érezteti az öldöklés borzalmait, kifejezi békevágját, persze a befejező sorokban a magyar fegyverek győzelmében bizakodik.

Az *Ima* huszonegy során végigvonuló lendület érezteti, hogy javítgatás nélkül, „egy ülésben” készült, ahogy énjéből kikíváncozott. Ennek tudom be az egyetlen ritmushibát, a nyolcadik sor negyedik verslábában szpondeusz (– –) helyett trocheusz (– U) van. A belső írói hevület a kétszer előforduló *fel* igekötőt *föl* alakra formálta át (*fölemel, ird föl*), bár ezzel a nem ö-ző nyelvtérü-letről jött Móra életében alig élt...

⁵⁴ APRÓ, Írások Móra Ferencről, 140–142.

Íme, a vers:

Ima

1916 kezdetén

Ó, Uram, ítélet minden szavad, áld vagy elátkoz,
Vagy fölemel vagy elejt, örökít vagy örökre kipusztít.
Nem pörölnék véled, csak imádtunk; nem tagadánk meg,
Bárha Te a Sátánt dühivel mireánk szabadítád.
Csókoltuk vessződ, amidőn még sajga ütésed,
Túrtünk, nélkülözünk, tanulunk megválni örömtől,
Elfeledünk mindent ami fáj, ami tépi szivünket,
Egyet nem feledünk el csak: szeretni hazánkat,
S hogyha kihull könnyünk: az a fájó honszerelem csak,
– Bűnünk-e ez a könny, vagy erényünk, azt Te ítéld meg!
...Most születő évnek még nincs története írva, –
Ó, Te hatalmas kéz, aki népeket úgy letörültél
A földről, mint elfeledett írást, s aki újra beírtad
A lesimult táblát, ó írd a mienkre csak egy szót,
Egy áhított szót, mely mindent ad, mit imánk kér,
Mely egy igében jutalom és bűnért kegyelem-szó:
„A magyar eztán lesz.”

A jéglap elolvad e szótul,
És kivirágzik a föld, elzárt szivek is tavaszodnak,
Átmelegíti e szó a sirok fenekén aluvót is,
Mert a szülőföldet az is áldja, kit néma göröngy fed.
Mennyei kéz, ez idén ez igét írd föl zenitünkre!

MÓRA FERENC PIPÁJA

*„Amikor magamnak írok, akkor pipázom, amikor múzeumi dolgokat végzek,
akkor tisztviselő úr vagyok és szivarozok”*

MÓRA FERENC ÍRÓASZTALI DÍSZE

„A harminc éves írói jubileumomra kaptam Gulácsy Iréntől.”